

svet sredi prejšnjega stoletja. Razen prvega so vsi ti prispevki imeli kot skupni imenovallec časopisje oziroma leposlovni in trivialni tisk kot vir za preučevanje migracijske problematike, kar je spodbudilo živahno debato tudi o stališčih raznih idejnih krogov, institucij in nenazadnje nacionalnega problema.

V drugem sklopu predavanj je Nives Sulič podala pregled izseljevanja iz Bele krajine, najizrazitejše slovenske izseljenske pokrajine, sledila pa sta dva bolj teoretsko in metodološko zastavljena prispevka. Marjan Drnovšek se je lotil enega od osnovnih problemov preučevanja izseljenstva, in sicer, v kolikšni meri so slovenske selitvene procese spodbudili objektivni dejavniki in v kolikšni meri je nanje vplivala subjektivna težnja po izboljševanju življenjskega standarda. Aleksej Kalc pa je k problematiki pristopil z vidika izseljenske izbire v perspektivi nadaljnjega življenja v izvornem okolju ali pa v smislu popolne ločitve od letega in presaditve celotne življenjske izkušnje v novi kraj.

Na popoldanskem delu srečanja je kot prva nastopila Irena Mislej, ki je predavala o izseljenskih procesih iz slovenskega etničnega prostora v Južno Ameriko, kot se kažejo v virih za kulturno zgodovino slovenskih priseljencev na ta kontinent. Breda Čebulj Sajko je v referatu o refleksijah izseljenca na čas njegovega odhoda v tujino obravnavala metodološke in interpretativne probleme avtobiografskih virov za preučevanje izseljenstva. Nato je Rozina Švent spregovorila o usodi slovenskih begunccev, ki so se ob koncu druge svetovne vojne umaknili skupaj z domobransko vojsko v Avstrijo. Nazadnje pa je bila na vrsti še Vera Kržišnik - Bukič s pregledom vzrokov in poteka ter značilnosti slovenskega izseljevanja na Hrvaško.

V sklepnem krogu predavanj so sledili Milena Bevc, Pavel Stranj in Milan Bufon. Prva je podala razčlenjen prerez skozi regionalno in socialno strukturo tako imenovanega "bega možganov" na Slovenskem v zadnjih nekaj letih. Pavle Stranj je slikovito prikazal problematiko povojnega izseljevanja Slovencev v Italiji skozi prizmo italijanskih popisov prebivalstva in opozoril na omejenost tega statističnega instrumenta kot vira za opazovanje migracij na etnično mešanih območjih. Milan Bufon pa je na podlagi rezultatov izvirne ankete, opravljene na Goriškem, prikazal prostorsko mobilnost obmejnega prebivalstva, ki v tem prostoru deluje kot faktor prekomejnega povezovanja.

Referati in zelo živahna diskusija, ki se je ob njih razvila in ki je potekala, kot so si jo organizatorji teh srečanj tudi zastavljali, v izrazito delovnem in neformalnem duhu, so prikazali raznolikost in kompleksnost izseljenske problematike ter opozorili na potrebo, da se Slovenci zaradi naše maloštevilnosti in množičnih migracij, ki so v zadnjem stoletju razpršile slovensko prebivalstvo po celem svetu, toliko bolj zanimamo za te teme. Predvsem pa so pokazali, da so med Slovenci

izseljenske študije na vseh področjih znanstvenega preučevanja vidno napredovale in da so predstavniki raznih strok v skupnem opazovanju teh pojavov našli motivacijo za medsebojno povezovanje in sodelovanje.

Vesna Gomezel

ZALOŽNIŠKA DEJAVNOST ZALOŽBE LIPA V LETU
1993

V letošnjem letu je do meseca oktobra pri koprski Založbi Lipa izšlo 11 knjig, kar je prav gotovo lep uspeh te primorske založbe.

Od izdanih publikacij je kar 8 leposlovnih del, pretežno primorskih avtorjev. V zbirki **ROB** (letnik 1992) sta se predstavila mlada pesnika **Blaž Lukan** s pesniško zbirko *V tihem teku* in **Matej Demšar** s pesniško zbirko *Zasilni vhod*. Knjižici, ki ju je uredil Zdravko Duša, opremil pa Jure Kocbek, sta izšli v maju 1993.

V istem mesecu sta izšli tudi pesniška zbirka **Edeľmana Jurinčiča Istrijanova molitev** (uredila Vesna Gomezel, opremil Vojko Tominc), v kateri avtor združuje pesmi z istrsko tematiko, ter zbirka televizijskih in radijskih iger **Saše Vuga Stezà do polnoči** (uredila Vesna Gomezel, opremil Vili Vrhovec), ki je, ne da bi se posebej ustavljali ob stilni dovršenosti in idejni raznolikosti iger, zanimiva že zato, ker gre za zbirko RTV dram v knjižni obliki doslej zelo redkega žanra.

V juniju je pod naslovom *Dom mojega doma* izšlo 10 novel dolgoletnega primarija idrijske psihiatrične bolnišnice in pisatelja **Jožeta Felca**. V knjigi, ki jo je uredila Vesna Gomezel, opremil pa Rudi Skočir, avtor razkriva človekova mejna stanja, ki imajo korenine bodisi v erotičnem doživljanju (1. sklop novel) bodisi v nehumanosti nekega ideološkega projekta, ki se ima za univerzalnega (2. sklop novel).

Po poletnem premoru je v začetku septembra izšel izbor najboljše poezije zdaj že pokojnega primorskega intelektualca **Rada Bordona**. Janez Menart, ki je zbirko z naslovom *Podobe mojega sveta* uredil, je v njej zbral pesmi (večinoma sonete) z najrazličnejšo tematiko, tako z ljubezensko, vojno, poetološko, bivanjsko kot tudi družbenokritično tematiko, začinjeno z značilnim humorjem. Knjigo je opremil Luciano Kleva.

Prav tako v septembru sta izšli še novi pesniški zbirki dveh avtorjev iz Doline pri Trstu, in sicer *Bližanje* **Borisa Pangerca** ter *Sledovi v pesku* **Marija Čuka**. Obe zbirki je uredila Ines Cergol Bavčar, opremil pa Vojko Tominc.

Ob leposlovju so letos izšle še tri strokovne oziroma poljudno strokovne knjige, pri katerih je Založba Lipa nastopila kot izdajateljica ali soizdajateljica. Prva, dragocena publikacija je *Statut koprškega komuna iz leta 1423 z dodatki do leta 1668*, ki ga je za objavo priredil **Lujo Margetič**. Knjigo, pri kateri sta kot odgovorna urednika sodelovala Duša Krnel Umek in Giovanni Radossi,

kot oblikovalec pa Dušan Podgornik, sta izdala Pokrajinski arhiv Koper - Archivio regionale di Capodistria in Centro di ricerche storiche Rovigno - Center za zgodovinske raziskave Rovinj, soizdajateljica pa je bila Založba Lipa.

Naslednje delo, *Hiša Tartini* avtorice **Sonje Ane Hoyer**, je zanimiva monografija meščanske stavbe in pomeni eno izmed redkih obravnav meščanske arhitekture na Slovenskem. Založnika knjige, ki je izšla tudi v italijanskem prevodu Daniele Milotti Bertoni, sta Medobčinski zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Piran in KKC Avditorij Portorož, izdajateljica pa je Založba Lipa. Projekt je vodil Anton Mikeln.

Nazadnje naj omenim še knjigo *Plavi križ soška fronta Bovec 1915-1917* priznanega novogoriškega primarija **Vasje Klavora**, ki je že ob prvi izdaji leta 1991 vzbudila veliko zanimanja, tako da je bila v enem letu razprodana, poleg tega pa je prevedena v nemški jezik izšla pri Mohorjevi družbi v Celovcu in bila tudi v avstrijski javnosti deležna posebne pozornosti. Zaradi tega se je Založba Lipa v sodelovanju z Mladinsko knjigo odločila izdati prenovljen ponatis knjige (oblikoval Boštjan Botas Kenda), ki živo in ob pomoči številnih fotografij pripoveduje o dogodkih in ljudeh v Zgornjem Posočju med 1. svetovno vojno. Delo temelji na zbranem gradivu in živih pričevanjih o pomembnem dogajanju, ki se je odvijalo prav na slovenskih tleh, zato ima knjiga veliko dokumentarno vrednost.

Do konca tega leta želi uredništvo Založbe Lipa izpeljati vsaj še 5 načrtovanih založniških projektov in urediti številne ideje in predloge v čim bolj zanimiv program za naslednje leto. Pri tem bo glavno vodilo uredniške politike, tako pri izbiri izvornih leposlovnih in strokovnih del kot pri izdaji prevodne literature, kjer bodo prednost imele romanske književnosti, dati slovenski kulturi in splošno slovenskemu nacionalnemu značaju tudi mediteranski pečat.

Andrej Jerman

JAVNA TRIBUNA "VSI NAŠI EKSODUSI"

V koprski gledališki dvorani je bila 20. maja 1993 pod pokroviteljstvom kulturnega kluba Istra in Zgodovinskega društva za južno Primorsko zanimiva javna tribuna. Številnemu občinstvu so vse naše eksoduse predstavili dr. Irene Mislej, dr. Liliana Ferrari, Milan Rakovac in Andrej Jerman. Javna tribuna je imela poseben pomen zaradi tega, ker je bilo to prvo srečanje slovenskih, italijanskih in hrvaških zgodovinarjev na temo eksodusa, za katerega se je v zadnjih letih udomačilo ime "etnično čiščenje".

To dejanje je poskušalo osvetliti nekatere temne lise, ki že precej časa bremenijo slovensko-italijanske odnose. Za Jugoslavijo je bilo predvsem povojno izseljevanje

Italijanov pa tudi Slovanov tabu tema, medtem ko italijanska javnost namerno ni bila seznanjena z izseljevanjem Slovencev in Hrvatov v času fašizma. Po drugi strani pa je s političnimi špekulacijami glede izselitve Italijanov iz Istre namerno puščala odprte rane, ki so jih tržaški nacionalisti vneto izkoriščali za svoje politične cilje.

V bogati štiriumni razpravi so poročevalci vsak v svojem maternem jeziku obravnavali vprašanje izseljevanja iz Primorske in Istre v zadnjih petinsedemdesetih letih. V uvodu je g. Zdravko Vatovec, voditelj javne tribune, dejal, da nam kljub časovni oddaljenosti eksodus še vedno leži na duši. Številni udeleženci, ki so bili sami priče obravnavanih dogodkov, so mu pritrdili.

Dr. Irene Mislej je govorila o izseljevanju primorskih Slovencev med obema vojnama. Izseljevanje je potekalo v valovih, povzročili pa so jih predvsem politični in gospodarski pritiski fašistične Italije. S prvim valom so odšli predvsem tisti, ki so sem prišli po službeni dolžnosti v času Avstro-Ogrske. Drugi val je bil po letu 1924 zaradi diskriminacijskega zakona, ki je omogočal odpuščenje nekojalnih državljanov. Tretji val in vrh izseljevanja pa je povzročila gospodarska kriza in pospešena represija fašističnega aparata. V zadnjem valu pa so odšli predvsem fantje, da bi se izognili služenju vojske v Etiopiji. Tako se je pred drugo svetovno vojno iz Julijske krajine izselilo več kot 100.000 Slovencev in Hrvatov.

Hrvaški istrski pisatelj Milan Rakovac, avtor knjige "Riva i druzi", pa je vzporedno govoril predvsem o izseljevanju Hrvatov iz Istre. Poudaril je, da je bil eksodus po drugi svetovni vojni predvsem iracionalen proces, ki pa še ni končan. Najbolj sveže in množično preseljevanje je potekalo zadnja leta, ko je Istro zaradi Boniverinega zakona zapustilo 20.000 predvsem mladih in izobraženih ljudi. Rakovac je tudi ovrgel prizadevanja tistih, ki bi radi vzpostavili etnično ravnotežje, kot stvar preteklosti. Povojni eksodus Istranov je predstavila dr. Liliana Ferrari, soavtorica knjige "Storia di un esodo Istria 1945-1956" (Trst, 1980). Poudarila je, da je bil eksodus za večino ljudi spontan in nenačrten. Pritiska so bile deležne le skupine, ki so odkrito nasprotovale socializmu in priključitvi k Jugoslaviji. Natančnega podatka, koliko ljudi je po drugi svetovni vojni zapustilo Primorsko, Istro in Dalmacijo, ni. Najbolj verodostojno je verjetno število okoli 200.000 ljudi vseh treh narodnosti.

Andrej Jerman je podal kronološki pregled izseljevanja iz cone B STO, ki je bilo zaradi tržaškega zapleta časovno zadnje. Motivov za zadnji eksodus je bilo več. Nacionalnemu, socialnemu in ideološkemu motivu se je pridružil še strah pred asimilacijo v reki prišlekov. Končna slika je kazala žalostno podobo: prazna in zapuščena naselja, opustela polja, uničena gospodarska struktura in kulturna dediščina s tisočletno tradicijo. Samo iz slovenske Istre je odšlo v letih 1945 - 1950 okoli 28.000 ljudi, kar je predstavljalo več kot polovico